



דברי תורה מאת
רבי מנחם מנדל
פוזמניץ שליט"א
(רעוא דרעוין
פרשת קרח תשפ"ה
ביהמ"ד באר ישראל)



גיליון ל"ד
פר' קרח
תשפ"ז

עלי עין

שמירת העינים

'שמרני כאישון בת עין' - התפלל דוד אל ה', וגם אנו מבקשים כי ישמרנו ה' יתברך כן, אשר כל הפוגע בישראל - כנוגע בבבת עינו כביכול, שאין לך אבר בגופו של אדם הנשמר כמותה. כהרף עין נסגרת היא מפני הרעה, וכך ראוי לו לאדם לשומרה גם מן הבחינה הרוחנית, שלא ייכנסו בעדה מראות זרים חלילה, כי אם מראות אלקים, תורה ומצוות וראיית פני הצדיקים, אשר כרקיע מזהירים, ואז יזכה לעולם הבא אשר עין לא ראתה.

דת ואבירים

בפרשתנו - פרשת קורח, בא הקץ למעשיהם של שני חוטאים מפורסמים - דתן ואבירים. כמעט בכל הנסיגות שניסו ישראל את ה' במדבר נשמע קולם, וגם כאן במחלוקתו של קורח לחלק יצאו, ונצטרפו עמו כנגד משה ואהרן. אולם כאשר כיסתה הארץ על כל העדה הנועדים ויאבדו מתוך הקהל, נבלעו באדמה גם דתן ואבירים, ושוב לא הוסיפו לעשות הרע בעיני ה'.

אם כן הזמן גרמא לעסוק בעינים של שנים אלו, הן במה שחטאו והן בדרך התיקון שמצאו להם רבותינו, כי לא ידח ממנו נידח.

שני אלו, הלא ירדו לחייו של משה כל ימיהם, עוד משחרית ימיו במצרים ועד שנבלעו באדמת המדבר, ולא החמיצו כל שעת כושר להתריס כנגדו. במצרים הלשינו דתן ואבירים לפני פרעה על שהרג משה את המצרי וכמעט שגרמו למותו, וגם אחר שיצאו ישראל ממצרים נשאו דתן ואבירים שם, והיו יחד עם פרעה כאשר רדף אחרי בני ישראל, עד שנבקע הים במיוחד בעבורם אחר שכבר יצאו ישראל ממנו. וכפי שביאר בזה בתרגום יונתן את לשון הכתוב (שמות י"א) "וְאָמַר פְּרָעָה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל נִבְכִּים הֵם בְּאֶרֶץ סֹגֵר עֲלֵיהֶם הַמִּדְבָּר", אשר משמע בפשטות כי לבני ישראל עצמם נאמרו דברים אלו, [אלא שרש"י פירש כי הכוונה 'על' בני ישראל], ותרגם יונתן שם: "וְיִמְרָה פְּרָעָה לְדֹתָן וְלְאֲבִירָם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל דְּמִשְׁתִּירָיו בְּמִצְרַיִם מְטַרְפִּין הֵיוּ עִמָּא בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּאֶרֶץ סוּרָה עֲלֵיהֶן טַעוּת צָפוֹן נִגְדוּי דְּמִדְבָּרָא" - "ואמר פרעה לדתן ואבירים בני ישראל שנשארו במצרים, מטורפים הם עם בית ישראל בארץ, סגר עליהם אליל צפון מנהיג [שופט] המדבר".

הרי מבואר, כי בדתן ואבירים התלבש כח הסטרא אחרא אשר עמד לרועץ כנגד משה רבינו בכל עת. וכפי שאמרו בגמרא (מגילה י"א): "הוא דתן ואבירים" (במדבר כ"ט) - הן ברשען מתחילתן ועד סופן."

חטאי דתן ואבירים

ואכן, אם נתבונן בדברי ימי דתן ואבירים, כפי שנתפרש

בתורה ובדברי חז"ל - נמצא כי היו אלו הרשעים המפורסמים והידועים שבכלל ישראל שנים הרבה קודם גאולת מצרים, למן הקטטה אשר נתקוטטו שניהם, ומחמתה ברח משה רבינו למדין, ככתוב (שמות ב' י"ט-כ): "וַיְהִי בְּיָמֵים הָהֵם וַיִּגְדַּל מֹשֶׁה וַיֵּצֵא אֶל אֶחָיו וַיֵּרָא בְּסִבְלָתָם וַיֵּרָא אִישׁ מִצְרִי מִכָּה אִישׁ עִבְרִי מֵאֶחָיו: וַיֵּן כֹּה נָכַח וַיֵּרָא כִּי אֵין אִישׁ וַיֵּן אֶת הַמִּצְרִי וַיִּטְמְנֵהוּ בַחֹל: וַיֵּצֵא בַיּוֹם הַשֵּׁנִי וַהֲנֵה שְׁנֵי אֲנָשִׁים עִבְרִים נָצִים וַיֹּאמֶר לְרָשָׁע לָמָּה תָכָה רָעָן: וַיֹּאמֶר מִי שָׁמֶךְ לֹאִישׁ שֶׁר וְשִׁפְטָ עָלֵינוּ הַלְהַרְגֵנִי אֲתָה אָמַר כְּאֲשֶׁר הִרְגָתָ אֶת הַמִּצְרִי וַיֵּיכָא מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר אָכֵן נוֹדַע הַדָּבָר: וַיִּשְׁמַע פְּרָעָה אֶת הַדָּבָר הַזֶּה וַיִּבְקֶשׁ לַהֲרֹג אֶת מֹשֶׁה וַיִּבְרַח מֹשֶׁה מִפְּנֵי פְרָעָה וַיֵּשֶׁב בְּאֶרֶץ מִדְיָן וַיֵּשֶׁב עַל הַבָּרָא."

ואמרו חז"ל (ראה שמות רבה א' כח, ילקוט ראובני פרשת שמות), כי יסודו של אותו יוכוח שהיה ביניהם, היה על שום שביקש דתן לגרש את אשתו - היא שלומית בת דברי הנזכרת בפרשת אמור (ויקרא כ"א) כאמו של המקלל, וזאת מחמת מה שאירע לה עם המצרי. ובשל יוכוח זה נתגלגל הדבר עד שהרים דתן את ידו להכות את אבירים. ראה זאת משה רבינו ומהה בו על שמבקש להכות את חבריו, ואז הלכו שניהם וצעקו על משה על כי הרג את המצרי, והלשינו לפרעה על הדבר.

אלו דתן ואבירים אשר המרו על ים בים סוף, והתאוננו כי שמא כשם שישראל עולים מצד זה כך המצרים עולים מצד אחר, עד שציוה הקדוש ברוך הוא לשרו של ים להוציא את גפרי המצרים ולהטילם ליבשה.

הם אלו שהותירו מן המן, וכל דבר מרד שעשו ישראל - מהם התחיל. וכפי שאמרו חז"ל (ראה ילקוט שמעוני שמות רמז קס"ז): "כל מה שאתה יכול לתלות ברשעים תלה, הם שאמרו הדבר הזה, והן שהותירו את המן, והן שאמרו 'נתנה ראש', והן שבחלקו עם קרח".

ואמנם, עם כל רשעתם, סבורים היו כי אין בישראל גדול מהם, וכפי שאמרו למשה רבינו במחלוקתו של קורח (במדבר ט"ז) "הַמָּעֵט כִּי הָעֲלִיתָנוּ מֵאֶרֶץ זֶבֶת חֶלֶב וְדָבַשׁ לְהַמְיִתָנוּ בְּמִדְבָּר כִּי תִשְׁתַּרְרַע עָלֵינוּ גַם הַשְּׁתַרְרָא". ובספה"ק 'באר מים חיים' (במדבר, פרשת קורח שם) כתב לבאר באופן נפלא, על פי מה שהבאנו כי נקרה הים במיוחד בעבורם אחר שכבר עברו כל ישראל, וסברו רשעים הללו כי מחמת חשיבותם עשה ה' ככה, ולא ידעו ולא הבינו כי חפץ ה' יתברך לגלות זרוע עוזו לעיני כל אפסי ארץ ולקדש שמו בעולם בפלאי פלאים לעיני כל מצרים. אמנם, גם רשע ליום רעה מזומן שיתקדש בו שמו יתברך, אשר מתקדש ומתעלה כאשר עושה דין ברשעים.

בקשת משה רבינו שישלח ה' את פנחס

והנה, מראות אלקים ראה משה רבינו במעמד הסנה, את הדורות הבאים ואת כל העתידות, וצפה עד סוף כל הדורות. אך לכל זאת זכה בזכות כח ש'סר לראות. ואחר כל המראות האדירים הללו, פונה משה רבינו

בבקשה לפני ה' ואומר בתחינה (שמות ד' יג): "בִּי ה', שְׁלַח נָא בְיָדִי תְשַׁלַּח". ועל כך תרגם יונתן כי הבקשה שישלח ה' את פנחס - זה אליהו, העתידי להשתלח לקץ הימין. ויש להבין מה פשר בקשה זו, ובפרט לפי מה שהוסיף ה' 'מגלה עמוקות' (פרשת ואתחנן אופן ק"א) כי תיבת 'נא' ראשי תיבות 'נדב אביהוא', וצריך ביאור מה ענינם אל הגאולה העתידה יחד עם אליהו הנביא.

בזמן הריגת זמרי נתעברו בפנחס נשמות נדב ואביהוא

ואכן, השל"ה הקדוש (פרשת פנחס) תמה כיוצא בזה, מהיכן הוציא המתרגם דבר זה. וכתב כי מקורו טהור מדברי חזקוני הקדוש בפרשת פנחס (ח"ג דף ר"ז. בריעא מהימנא), שם אמרו כי בזמן התיקון הגדול שפעל פנחס בהריגת זמרי בן סלוא והמדיינית כזבי בת צור, אשר בזה קידש שם ה' יתברך ברכים והשיב את חמתו מעל בני ישראל שנגרם מחטא בנות מדין - נתעברו בו נשמות נדב ואביהוא אשר מתו קרוב לארבעים שנה קודם לכן, בשנה השנית לצאת בני ישראל ממצרים, כי עמדה נשמת פנחס לפרוח מגופו כאשר קמו עליו אנשי שבט שמעון להורגו בשעה שבא להרוג את זמרי, עד שנכנסו בו נשמות נדב ואביהוא והצטרפו אליו.

אם כן, מאחר ונכתב 'שלח נא', הרומו לנדב ואביהוא שנתעברו בפנחס, ממילא מבואר כי הכוונה כאן לפנחס, וזהו מקור דברי התרגום יונתן.

ובפירושו 'מתנות כהונה' על מדרש רבה, הביא דבר נפלא בשם הרמב"ם ב'מאמר התחייה' (לפנינו ליתא), וז"ל: "ובמאמר התחייה להרמב"ם מצאתי וז"ל, ואמרו במדרש כי כשבאו עליו להרוג פרחו נשמתו מפחדם ונשאר כמת והניחוהו, ונפשות נדב ואביהוא שהיו עדיין משוטטות שם הרגישו בדבר והחזירו לו נפשו בעודו חם וחיה, ואחר שיצתה נשמתו הרי קבל דינו מגזירת אדם, ועל כן היה ראוי שלא ימות עוד".

סוד התיקון השלם

את כל זאת ראה משה רבינו במראה הסנה, כאשר סר לראות, וכפי שיתבאר לפנינו.

ונוכל להוסיף עוד בזה, כי תיבת 'עין' עולה בגימטריא ק"ל (13), רמז למאה ושלושים שנה הראשונות של אדם הראשון, בהן פרש מחוה אשתו, והיו לו אלו שנים של העדר, שלא עסק בהן ביישוב העולם, אלא להיפך, בהן נוצרו מחמתו יצורים הגורמים היפך יישוב עולם. ויחד עמו היתה גם חוה אשתו באותה צרה, הרי כאן שתי 'עינים', פעמיים 'עין' העולים בגימטריא 'סר' (260), ובזה שסר משה רבינו לראות את המראה הגדול הזה מדוע לא יבער הסנה, החל לתקן את הפגם הגדול שנעשה בשנים אלו.

ובאמת, גם נשמותיהם הגדולות של נדב ואביהוא ירדו לעולם הזה כדי לתקן פגם זה, אולם בניס לא היו להם, ולא עלתה בידם. ומשום כך יצא תיקונם לפועל רק

במעמד הסנה חזה משה בעבודת הכהן הגדול ביום הכפורים ובתיקונים הנפלאים הנעשים מכוחה.

נדרו של יפתח ואחריו

ובאמת, מבואר בדברי רבותינו המקובלים (ראה שער הגלגולים הקדמה לב), כי פנחס שימש בכהונה גדולה שנים רבות עד זמן יפתח הגלעדי, וכאשר נדר יפתח את נדרו להעלות את בנו לעולה. נגרם שמץ קטרוג על פנחס שלא סייע לו להתיר את נדרו כפי שאמרו חז"ל (בראשית רבה ט, ג: מדרש תנחומא פרשת בחוקות, ה), והרי הקדוש ברוך הוא מדקדק עם הצדיקים כחוט השערה, ומחמת כן איבד את נשמות נדב ואביהוא, ושוב לא חזרו אליו עד ימי אחאב, שאז נקרא אליהו, כאשר קידש שם שמים בהר הכרמל, ומאז ואילך נעשה אליהו הנביא מבשר טוב.

נפרט מעט בסיפור המעשה, אשר על ידו יתבאר לנו גם מה נעשה בנשמותיהם של דתן ואבירם.

הנה, כארבע מאות שנה לאחר שנכנסו ישראל לארץ, שימש עדיין פנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן בכהונה גדולה. וכפי שמפורש בנביא במעשה פילגש בגבעה (שופטים כז-כח): "וַיִּשְׁאַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּה' וְגו' וַיִּפְתָּח בֶּן אֱלֶעָזָר בֶּן אֶהֱרֹן עֶמֶד לִפְנֵי בְנֵי מִיָּמִים הֵהָם". וכבר ציין לכך הספדונו בפירושו על הפסוק (במדבר כה יב) "הֲנֵנִי נָתַן לוֹ אֶת בְּרִיתִי שְׁלוֹם", כי ברית שלום זו נתקיימה בו בכך "שהאריך ימים הרבה מאד מכל שאר אנשי דורו, עד שהיה הוא משמש במשכן שילה בזמן פלגש בגבעה, שהיה בלי ספק אחרי מות יהושע ושאר הזקנים אשר האריכו ימים אחרי יהושע. וכל שכן אם היה בזמן יפתח שכתב למלך בני עמון (שופטים יא כו) 'בשבת בני ישראל בחשבון ובבנותיה כו' שלש מאות שנה'".

בדתן ואבירם התלבש כח הסטרא אחרא אשר עמד לרועץ כנגד משה רבינו בכל עת. וכפי שאמרו בגמרא (מגילה יא): "הוא דתן ואבירם" (במדבר כו ט) - הן כרשען מתחילתן ועד סופן

כוונת הדברים למסופר בנביא (שופטים פרק יא-יב), כי יצא יפתח להילחם בבני עמון, וקודם יציאתו למלחמה נדר נדר לה' לאמור (שם יא ל-לא): "אם נתן תתן את בְּנֵי עֲמֹנָה בְּיָדִי: וְהָיָה הַיּוֹצֵא אֶשֶׁר יֵצֵא מִדִּלְתֵּי בֵּיתִי לְקִרְיָתִי בְּשׁוּבִי בְּשָׁלוֹם מִבְּנֵי עֲמֹנָה וְהָיָה לָהּ וְהַעֲלִיתָהּ עֹלָה". ואמרו חז"ל (במדבריים ה"ל) כי שאל שלא כהוגן, כי אם היה יוצא מביתו חמור או כלב או חתול, מה היה עושה. ומשום כך נענה שלא כהוגן, וזימן לו הקדוש ברוך הוא את בתו, ככתוב (שם פסוקים לד-לה): "וַיָּבֹא: פֶּתַח הַמִּצְפָּה אֶל בִּיתוֹ וְהָיָה בְתוֹ יֹצֵאת לְקִרְיָתוֹ בְּתָפִים וּבְמַחְלוֹת וְנָקָה הָיָה יְחִידָה אֶין לוֹ מִקְנֵה בָן אוֹ בַת: וְהָיָה כְּקֹאוֹתָ אוֹתָהּ וַיִּקְרַע אֶת בְּגָדָיו וַיֹּאמֶר אָהָה בְּתִי הִכְרַע הִכְרַעַתִּי וְאֵת הָיִית בְּעֶקְבִי וְאֶנֶּכִּי פְצִיתִי פִּי אֶל ה' וְלֹא אוֹכַל לְשׁוֹב".

הקטרוג שהתעורר על פנחס במעשה יפתח

אכן, במצבו זה עדיין נותר מוצא, כי יכול היה לילך אצל חכם ולהתיר את נדרו. והחכם שבאותו הדור - היה פנחס בן אלעזר, ועליו מוטל היה להתיר את הנדר. אולם אז נוצר ויכוח ביניהם: פנחס אמר: "הוא צריך לי ואני אלך אצלו", ויפתח אמר: "אני ראש קציני ישראל ואני הולך לי אצל פנחס", ובין זה לזה אבדה אותה הנערה.

על כך כתב מורינו הרב רבי חיים ויטאל זיע"א (שער הגלגולים שם), כי בעטיו של מעשה זה פרחה נשמת נדב ואביהוא מפנחס. ומתי שבה אליו - בימי אחאב ואיזבל, אשר אז הושלם התיקון הנזכר ב"סר לראות", ועליו אמר משה רבינו ש"לח נא ביד תשלח". כאשר קינא פנחס על אליהו קנאתה, ונעשה נקמה בנביא הבעל, ונתעוררה בו שוב מידת הקנאה אשר נתעטר בה בהריגת זמרי, ועליה אמר אליהו (מלכים א' יט י)

על ידי פנחס - זה אליהו הנביא המבשר טוב לישראל, אשר על ידו ייעשה התיקון באופן הנכון, ואז תהיה גאולה גם לנשמות נדב ואביהוא המעוברות בו.

ככל הדברים האלה כתב בספה"ק בני יששכר (מאמרי חודש תמוז - אב, מאמר א - מהות החודשים, אות ד), וז"ל: "על פי קבלת האריז"ל (ליקוטי תורה פרשת בא), אשר כל החדשים הם בחינת איברי הראש. והנה שני החדשים הללו הם בחינת עין ימין [תמוז] ובחינת עין שמאל [אב], וכעת בעיונותינו הרבים נאמר (איכה א טז) 'עיני עיני יורדה מים'. נראה לי הוא הנרמז בדברי רז"ל (תענית כד.), 'כלה [כנסת ישראל] שעיניה יפות אין כל גופה צריך בדיקה' ובהיפך חס ושלום וכו'. והנה עינים הללו יתוקנו ויאירו בבוא פינחס אליהו במהרה בימינו, [אשר מנין שמו עולה] בגימטריא שני פעמים ע"ן. הוא אשר יסד המקונן [שאמר משה בשליחות הראשון ששלחו ה' יתברך לגאול את ישראל קאמר] 'מה בצע כי תשלח ואחרי גלעדי ישולח', ומעין זה הוא בתרגום המיוחס ליונתן בפסוק (שמות ד יג) 'שלח נא ביד תשלח' - 'ביד פינחס אליהו דאנת עתיד למישלח בסוף יומי'א'. והנה אין מזה רמז בכתוב, אבל נרמז 'ורא ה' כי סר לראות' (שם ג ד), 'ס"ר' בגימטריא שני פעמים ע"ן, משה הסתכל שהב' החדשים לא יתוקנו ויאירו לגמרי עד הגאולה האחרונה שיבוא פינחס אליהו בגימטריא שני פעמים ע"ן, על כן ביקש משה 'שלח נא וכו' וכדברי המתרגם הנ"ל".

גאולה אחרונה - בגאולה ראשונה

הרי כאן כמה שלבים בפעולת צדיק לחיים, תחילה היה פנחס, ולאחר מכן נתעברו בו נשמות נדב ואביהוא, ולבסוף נעשה אליהו.

ויש להבין את כל הענין, וכן את השייכות למשה רבינו אשר סר לראות וידע את כל אשר נעשה.

ותחילה נזכיר כי גם בגאולה העתידה שייכות כל בחינות אלו, כי אליהו הנביא הוא שיבשר על הגאולה, ואז יבוא התיקון השלם לנשמות נדב ואביהוא, ואילו משה רבינו - הגואל הראשון - הוא גם הגואל האחרון, כפי שרמזו על כך בזוהר הקדוש (ח"ב ד פ קכ, ברעיא מהימנא בפסוק (קהל ט ו) "מִה שְׁהִיָּה הוּא שְׁהִיָּה", ראשי תיבות 'משה', כי כמו שהיה בגאולה הראשונה, כך גם הגאולה העתידה תהיה בידי משה רבינו. וכן דרשו שם על הפסוק "עד כי יבוא שילה", 'שילה' בגימטריא 'משה' (345).

ויחזו את האלקים

והנה רבינו החתם סופר זיע"א (תורת משה ויקרא, פרשת אחרי מות), עמד ופירש את החילוק בין נדב ואביהוא למשה רבינו, בה שחם יצאו חוץ ממחיצתו ועלו למעלה ממעלתו, ויחזו את האלקים ויאכלו וישתו, ולא הלכו בהדרגה ממעלה למעלה. ולעומתם ברוך יאמר משה רבינו, אשר הסתיר פניו כי ירא מהביט את האלקים, ובזכות זה זכה ל'ותמונת ה' ביט'. נמצא מבואר כי הכל הוא ענין של ראייה, הם - 'ויחזו', ומשה רבינו - 'רא מהביט'.

אמנם ודאי הדבר ברור כי גם מה שביקשו נדב ואביהוא לחזות את האלקים היה מעוצם תשוקתם לדבקות בה, וכפי שתרגם יונתן שם (שמות כד יא): "וְחָמְנוּ יֵת אִיקָר שְׂכִינָתָא דֵּה' וְהוּוּן חֲדָן בְּקִרְבָּנֵיהוּן דְּאַתְקַבְּלוּ בְּרַעְיָא הִי כְּאֶקְלִין וְהִי כְּשִׁתְיִין" - "ויראו את כבוד שכינתו של ה' והיו שמחים בקרבותיהם שהתקבלו ברצון כמי שאוכלים וכמי ששותים".

ראיית משה את תיקוני יום הכפורים

התיקון העצום שפעלו נדב ואביהוא במסירות נפשם, מתגלה בפרשת אחרי מות, כי שייך הוא לעבודה הנפלאה והנאדרה בקודש שביום הכפורים, ובפרט בשיא תפארתה - בכניסת הכהן הגדול לבית קדשי הקדשים.

ועתה תחזה כיצד נוכל לחבר כל זאת עם מה שנתבאר כי נתעברה נשמתם בפנחס זה אליהו, וכפי שנרמז בראייה הראשונה שראה משה רבינו במראה הסנה כאשר סר לראות. ואשר לפי האמור יוצא, כי כבר

"קנא קנאתי לה' אֶלְקִי צָב-אוֹת", שתי קנאות, אחת בימי זמרי והשניה בימי אחאב (ראה פרקי דרבי אליעזר פרק כט), אז הוצרך אליהו למסור את נפשו בשנית, כי ביקשה איזבל להורגו על שהרג את נביאי הבעל, ומשום כך ברח למדבר והתחבא במערה, ושם נגלה אליו ה' ושאלו (שם פסוק ט) "מֶה לָךְ פֶּה אֲלֵהוּ", ואליהו השיב כאמור (פסוק י) "קנא קנאתי לה' אֶלְהִי צָבָאוֹת כִּי עָזְבוּ בְרִיתְךָ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת מִצְוַתְיֶיךָ הִרְסוּ וְאֵת נְבִיאֶיךָ הִרְגוּ בְּחֶרֶב וְאֶתְּרֵם אֲנִי לְבָדִי וַיִּבְקְשׁוּ אֶת נַפְשִׁי לְקַחְתָּהּ".

על כך כתב רבינו האריז"ל (שער הגלגולים שם) כי עצם הדבר שהיה בכוחה של איזבל לרדוף את אליהו, היה רק מפני שנעלמו ממנו נשמות נדב ואביהוא, ואם לא היה פוגם במעשה יפתח היה גובר עליה בלי קושי. והיא המרשעת מכשפה גדולה היתה, ונודע לה הדבר, וכאשר שמעה מאחאב בעלה את כל אשר עשה אליהו ואשר הרג את נביאי הבעל בחרב, שלחה אל אליהו לאמור (מלכים שם פסוק ב) "כֹּה יַעֲשׂוּן אֲלֵכֶם וְכֹה יוֹסְפוּן כִּי קָצַת מִקֹּחַר אֲשִׁים אֶת נַפְשְׁךָ כִּנְפֹשׁ אֶחָד מֵהֶם", ובאומרה 'נפש אחד מהם' רמזה לנדב ואביהוא, אשר נשרפו מאש הקטורת.

קידוש השם הנורא בהר הכרמל

אמנם מה שלא ידעה אותה מרשעת הוא על התיקון העצום שפעל אליהו הנביא במעשיו, בדיוק בענין זה, לתקן כל אשר פגמו נדב ואביהוא במעשיהם.

כי הנה, מערכה עצומה ניהל אליהו כנגד נביאי הבעל, אחר שנותר נביא לה' לבדו, וכפי שאמר אל העם (מלכים א' יח כב) "אֲנִי נֹתַרְתִּי נְבִיא לַה' לְבָדִי וְנְבִיאֵי הַבַּעַל אָרְבַּע מֵאוֹת וְחֲמִשִּׁים אִישׁ". וכדי לבוא ולהוכיח את צדקתו כנגד אותם הרשעים, ביקש מאיתם (שם פסוקים כג-כד): "וַיִּתְּנוּ לוֹ שְׁנַיִם פְּרִים וַיִּבְחְרוּ לָהֶם הֶפֶר הָאֶחָד וַיִּנְתְּחוּהוּ וַיִּשְׂמִימוּ עַל הָעֵצִים וְאֵשׁ לֹא יִשְׂמִימוּ וְאֲנִי אֶעֱשֶׂה אֶת הֶפֶר הָאֶחָד וְנִתְּתִי עַל הָעֵצִים וְאֵשׁ לֹא אֲשִׁים: וּקְרַאתֶם בְּשֵׁם אֱלֹהֵיכֶם וְאֲנִי אֶקְרָא בְּשֵׁם ה' וְהָיָה הָאֱלֹקִים אֲשֶׁר יַעֲנֶה בְּאֵשׁ הוּא הָאֱלֹקִים".

אז נתקדש שם שמים ברבים, כי כמוכן לא ענה הבעל לנביאיו השוטים, בכל צעקתם אליו והתגודדותם כמשפטם בחרבות וברמחים עד שפוף דם עליהם, ובעלות המנחה עמד אליהו וריפא את מזבח ה' ההרוס, בנה אותו משנים עשר אבנים כמנין שבטי ישראל, ויצק מים על גביו עד שנמלא המזבח מים עם כל סביבותיו. ואז ירדה אש מאת ה' מן השמים ותאכל את העולה ואת העצים ואת האבנים ואת העפר ואת המים, ויָרָא כָל הָעָם וַיִּפְּלוּ עַל פְּנֵיהֶם וַיֹּאמְרוּ ה' הוּא הָאֱלֹקִים ה' הוּא הָאֱלֹקִים" (שם פסוק לט).

הקרבנות קדשים בחוץ בחוראת שעה

והנה, מעשה זה אשר הקריב בו אליהו על במה בחוץ, ולא בבית המקדש - הוראת שעה היה, וכפי שהביא הרמב"ם (הלכות יסודי התורה פרק ט הלכה א) כי זו היא דוגמה לכך שיכול הנביא להתיר מצווה מן המצוות לפי שעה, וכלשוננו שם: "וכן למדנו מחכמים ראשונים מפי השמועה, בכל אם יאמר לך הנביא עבור על דברי תורה כאלוהי בהר הכרמל שמע לו, חוץ מעבודת כוכבים, והוא שיהיה הדבר לפי שעה, כגון אליהו בהר הכרמל שהקריב עולה בחוץ וירושלים נבחרת לכך והמקריב בחוץ חייב כרת, ומפני שהוא נביא מצוה לשמוע לו, וגם בזה נאמר (דברים יח טו) 'אליו תשמעו'. ואילו שאלו את אליהו ואמרו לו היאך נעקור מה שכתוב בתורה (שם יב ג) 'פֶּן תַּעֲמֹד עֹלּוֹתֶיךָ בְּכָל מְקוֹם', היה אומר לא נאמר אלא המקריב בחוץ לעולם חייב כרת כמו שצוה משה, אבל אני אקריב היום בחוץ בדבר ה' כדי להכחיש נביאי הבעל".

כל מעשי אליהו היו מכוונים לתיקון נדב ואביהוא

נמצא, כי על ידי האש שירדה מן השמים למען קידוש שמו יתברך, נתקנה האש הזרה שהקריב נדב ואביהוא, ואשר בחמתה יצאה אש מלפני ה' ותאכל אותם, ואילו כאן ירדה האש מן השמים וליחכה את המזבח ואת כל אשר עליו, ונעשה התיקון במידה כנגד מידה.

ואכן, כתב רבינו הרמ"ע מפאנו זיע"א (עשרה מאמרות, מאמר חקור דין חלק ד פרקים יח-טו), כי כל הנהגותיו של אליהו הנביא, ובפרט מה שעשה בהר הכרמל - מכוון היה לתיקון מעשיהם של נדב ואביהוא, והאריך בזה שם. ומכיון שעמד אליהו לבדו אל מול נביאי הבעל, וזכה לשלימות המעשה בעשייתו לשם שמים - נתעלה למדרגה עצומה, וזכה לתקן את עצמו ואת נשמות נדב ואביהוא הכלולות בו ואת כל העולם כולו. מכיון שכך, זכה אליהו לעלות בגופו בסערה השמימה, וכפי שאמרו חז"ל על נדב ואביהוא שהיתה פטירתן מן העולם בשריפת נשמה וגוף קיים, כך זיכר את אליהו את גופו הטהור ונשאר חי בגופו. גם אופן עלייתו השמימה - ברכב אש וסוסי אש - היה אות על כך שזכה לתקן את אשר פגמו בני אהרן באש הזרה, ונרמז הדבר במשה רבינו אשר 'סר לראות' - ראשי תיבות 'סוס רכב'. והוא שעתיד לשוב ולהתגלות לישראל, ויתקיים בו 'שלח נא ביד תשלח', לבשר את הבשורה הגדולה בגאולת ישראל השלימה.

עדת מרעים

ועתה נוסיף בזה דבר נפלא. הנה, כבר הבאנו כי דתן ואבירם סבורים היו כי גדולי ישראל המה, ובוודאי לא ראו עצמם פחותים ממשה רבינו, שהרי זכו להישאר חיים בהיותם במצרים, וגם יצאו ממצרים עם כל ישראל ולא מתו בימי החושך, ולא עוד אלא שנקרע הים במיוחד בעבורם. על כן במחלוקתו של קורח יצאו ניצבים פתח אהליהם, וחשבו כי כשם שנותרו בחיים עד הנה, כך יעברו בשלום גם הפעם.

כפי המצוי לדאבוננו, גם לדתן ואבירם היו קהל מעריצים ומאמינים, והקהילו קהילות ברבים אשר הביטו בהם כבעלי מופת. ויש למצוא לזה רמז מפורש בכתוב (תהלים קו יז) "תפתח ארץ ותבלע דתן ותכס על עדת אֶבְיִרִים", הרי שהיתה להם עדה.

אמנם, כתב רבינו הרמ"ע מפאנו זיע"א (מאמר מאה קשיטה סימן פג), כי מדקדוק לשון הכתוב יש ללמוד שרק לאבירם לבדו היתה עדה שהנהיג אחריה, ואילו דתן היה לבדו.

[באופן אחר כתב בספר 'תורת גבריא' (להגאון רבי גבריא זאב מרגליות זצ"ל, בפרשת קורח, בהערות 'נחל גנים' שם), כי הקשה לו גדול אחד ושמו רבי דובער מאלשיך זצ"ל, מפני מה נכתבה 'עדה' רק אצל אבירם ולא אצל דתן, ותיירך כי דתן היה גדול מאבירם, לכן היה הולך הוא ראשון לפני עדתו, ואילו אבירם היה הולך אחרי עדתו, ומשום כך כאשר פתחה הארץ את פיה, נבלע דתן ראשון ועדתו עמו, ולאחר מכן עדת אבירם ורק לאחר מכן אבירם עצמו, ומשום כך נזכר אבירם אחרון בפסוק, אחר עדתו ואחר דתן].

אמנם הרמ"ע מפאנו יחד כי באמת אחת היתה העדה לדתן ואבירם יחד, אלא שדתן הוא שמשך אחריה גם את אבירם וגם את עדתו, כי דתן היה הרשע יותר, וכמו שנאמר בפסוק (שמות ב) "וַיֹּאמֶר לְרָשָׁע לָמָּה תִּבְהֶּה רָעָן", ואמרו חז"ל (דברים רבה ב, כט) כי זה דתן, ושם החציף פניו לענות בעזות מצח למשה רבינו ולאיים עליו, וממנו נתפרסמה הריגת המצרי. ואילו אבירם היה רק גנר אחר מעשי דתן לכל עוון ולכל חטאת, וכפי שהיו שאר העדה הנמשכים אחריה. ומשום כך אמר הכתוב 'עדת אבירם', כי ההשוואה להם בזה שלא מאיתו יצאו הדברים, אלא רק הילך אחרי דתן ככל עדתו.

החילוק בין רשעת דתן לעקשות אבירם

יש למצוא סמך לדברי הרמ"ע, ממה שדרשו חז"ל את שמותיהם של אותם רשעים ואמרו בגמרא (סנהדרין קט:): "דתן - שעבר על דא-ל, אבירם - שאיבר עצמו מעשות תשובה". משמע שדתן היה הרשע יותר ועבר על דת, ואילו הטענה על אבירם היתה בעיקר על שלא שב בתשובה. וביאר המהרש"א (חיישי אגדות שם), כי אמרו 'דתן שעבר על דת' כמו שהבאנו כי הכתוב 'רשע למה תכה רען' עליו נאמר, ואם כן הרי ראוי היה לאבירם המוכה לפרוש ממנו על שום שהיכהו, ועם

כל זאת איבר לבו מלעשות תשובה, והיה ידו עמו בכל רשעו, כמו שאמרו (שמות רבה א, כט) כי הם שהותירו מן המן. ויחד עשו את כל רעותיהם.

אמנם, נראה כי אפשר לפרש באופן אחר את לשון הכתוב בתהלים, ולומר, כי דתן היה בעל מח ועמד בפני עצמו, ואילו סוד כוחו של אבירם היה ביכולתו להשפיע על אחרים. ומשום כך גם כאשר נענשו ונבלעו באדמה, נזכר עונשו של דתן בלשון 'ותבלע דתן', כי עיקר עונשו היה במיתת עצמו, אולם על אבירם נאמר 'ותכס על עדת אבירם', כי עיקר עונשו היה בזה שלא יוכל יותר להשפיע לרעה על אחרים, וכל עדתו נקראת על שמו.

בדומה לזה נמצא בפירוש האלשיך הקדוש בפרשתו, על הפסוק (במדבר טו טו) "וְלֹא תִרְעֵתָ אֶת אֶחָד מֵהֶם", כי 'אחד מהם' הוא המיוחד שבהם, והוא דתן שנתייחד ברשעתו יותר מאבירם, בזה שהלשין על משה רבינו לפרעה וביקש להורגו, ואלמלא היה ניצל בדרך נס היה גורם להריגתו חלילה (ראה מדרש תנחומא פרשת שמות, י).

שני פרי אליהו - דתן ואבירם

ועתה נבוא אל המכוון, כי דבר נפלא נמצא בכתבי רבינו האריז"ל (ספר הליקוטים פרשת קורח), כי דתן ואבירם התגלגלו בשני הפרים שהקריב אליהו הנביא בהר הכרמל, אחד ניתן לנביא הבעל ואחד הקריבו אליהו לה'. והוסיף שם, כי דתן יותר היה ממותק מאבירם, ולכן עלה הפר שנתגלגל בו בגורל לה' יתברך, אמנם אבירם שהיה יותר רשע, לא עלה לשם, ועלה בגורל של הבעל, ולכן לא רצה להתקרב, ואמר (במדבר רבה כג, ט: הובא גם בליקוט שמעוני מלכים רמז ריד): "אני וחבירי יצאנו מבטן אחת, מפרה אחת, וגדלנו במרעה אחת, והוא

ומכיון שעמד אליהו לבדו אל מול נביאי הבעל, וזכה לשלימות המעשה בעשייתו לשם שמים - נתעלה למדרגה עצומה, וזכה לתקן את עצמו ואת נשמות נדב ואביהוא הכלולות בו ואת כל העולם כולו.

עלה בחלקו של מקום ושמו של הקדוש ברוך הוא מתקדש עליו, ואני עליתי בחלק הבעל להכעיס את בוראי". עד שלחש אליהו הנביא ז"ל באוזנו ואמר לו, "כשם שמתקדש שם שמים על ידי חברך - כן יתקדש על ידיך", ושמע ממנו, ונתנו לנביאי הבעל, ונשרפו שניהם כמו שנשרפו בימי משה רבינו ע"ה.

יש לפרש כי מה שאמר הפר שגדל עם חבירו במרעה אחד, רמז בזה למה שהושוו דתן ואבירם בכל מעשיהם כבר מהיותם במצרים, יחד חלקו על משה ויחד נקרע להם הים, עד שנבלעו באדמה, ולבסוף התגלגלו יחד בשני הפרים הללו, ומהם יצא קידוש השם הגדול והנורא כאשר קראו כל העם 'ה' הוא האלקים'.

ומה שכתב רבינו האריז"ל כי היה דתן ממותק יותר מאבירם, יתבאר היטב לפי מה שהבאנו כאן כי היתה לאבירם עדה גדולה, מה שלא היה לדתן, ואף שהיה דתן בעל מח חריץ להרע, לא היה לו כוחו של אבירם להקהיל קהילות ברבים ולחבב עצמו על ההמונים, ולכן היה תיקונו של אבירם קשה יותר, שהרי חטא והחטיא את הרבים. על כן ניתן פרו של דתן בחלק ה', ואילו פרו של אבירם ניתן ביד נביאי הבעל, כי עשה עצמו אביר לב להחזיק במחלוקת. זאת ועוד, כי מאחר והיה מקושר לעדתם יותר מדתן, לכן ראוי הוא להיות קרוב לעובדי הבעל, כי קשור היה עם החוטאים.

העולה מכל זה, כי לא אנשים פשוטים היו דתן ואבירם, ולא נחשבו בעיני ישראל כנטע זר בכרם בית ישראל, אלא הנהיגו עדה אשר הלכה עימם עד סופם הרע.

מי היה רשע יותר - דתן או אבירם

בענין זה עוסק גם הגאון רבי שלמה קלוגר זצ"ל

בספרו 'חכמת התורה' (פרשת קורח), ומפרש גם הוא כי אבירם היה רשע יותר מדתן, ועל כן נקראה עדתם על שמו, ונתגלגל בפר עובדי הבעל. אלא שמקשה על זה ממה שהבאנו כאן כי הפסוק 'ויאמר לרשע' על דתן נאמר, ושם ביקש להכות את אבירם, ומדוע נחשב אבירם רשע ממנו. וכתב שם, כי אמנם רשע גדול היה דתן, אולם תירוץ למכביר היו לו על מה שהלך בדרכו הרעה, וכפי שמצינו שהעניז פניו במשה רבינו עצמו שם וענה לו מה שענה. אולם אבירם שהלך אחרי כסומא בארובה רק משום כח השפעתו - גדלה רשעתו יותר מדתן.

וכבר האריכו המפרשים למעניתם בענין זה, ומצינו כמה וכמה דעות בדבר בחצירה ובטירותם, הלא בספרותם.

אל תפן אל מנחתם

דברים נוראים בדבר דתן ואבירם כתב רבינו האור החיים הקדוש בפרשתו, על הפסוק (במדבר טו טו) "וְיִחָד לְמֹשֶׁה מֵאֵד וַיֹּאמֶר אֵל ה' אֶל תִּפֶּן אֶל מִנְחָתָם", שם פירש כי ביקש משה רבינו שאפילו אם המצא תמצא איזו זכות בבחינת 'מנחה' שראוי לתלות בה שלא להענישם - מכל מקום לא יפנה ה' לזכותם, אלא יפרע מהם כראוי להם בכל חומר הדין. ועם היות משה רבינו מוקרב בכל מקום גם את רשעי ישראל, עד אשר קירב גם את הערב רב, כאן ראה כי מלאה סאתם ואין בהם חלק טוב כלל, ואין ראוי להותירם בעולם.

בח הצדיקים להפקיע זכויות הרשעים

ובביאור כח מופלא זה שהיה לו למשה רבינו כתב האור החיים ז"ל: "דע כי הצדיקים יש כח בהם להפקיע זכות הנמצאת לרשעים כשיראו שהם מוחלטים ברע, והוא סוד (שמואל ב' כג) 'צדיק מושלם יראת אלקים', פירוש, מושלם ביראת ה' שיעשה האדם, אם יראה בעיניהם להפקיע זכותו ממנו, יש כח בידם, מה שאין הקדוש ברוך הוא כביכול עושה, ותמצא בדין שלמטה כיצא דבר שיכולין בית דין להפקיר נכסי אדם רשע, כאומרו (גיתין לו): 'הפקר בית דין הפקר' וכו'. לצד היותם חלק רע גמור, וטבע הרע לשנוא הטוב שנאה עזה טבעית בלא סיבה, מעתה כל כיצא בזה מצוה לעקרו ולהפקיע זכותו לכל יפן ה' למנחתם, כי באבדו רשעים רנה'.

וסיים שם בדברים נוראים וכתב: "וסובר אני כי האנשים הרשעים האלה אינם בכלל עדת קרח שנאמר עליהם (שמואל א' ו) 'מוריד שאול ויעל' (ראה סנהדרין קח), שאלו אבדה תקותם, שכולן ענף הקליפה, כן יאבדו כל אויבי ה'".

הרי מבואר כי לדברי רבינו לא נותר לדתן ואבירם שורש בקדושה כלל, ונכתרו לגמרי מארץ החיים.

דתן ואבירם מנעו עצמם מן התיקון

כיצא בדבר כתב הרה"ק מאפסא זיע"א בספה"ק 'אוהב ישראל' (פרשת קורח) ז"ל: "דהנה משה רבינו ע"ה רבן של כל הנביאים, היה דורש טוב לעמו וחפץ בטובתם, ולזאת היה מחזר על כל הצדדים בכל האפשרי לבקש איזה עילה ועצה טובה כדי להחזיר לדתן ואבירם למוטב, ולתקן את נשמותיהם. וראה והבין שהם רשעים גמורים גדולים ועצומים, ואין שום עצה ותבונה להחזירם למוטב, לזה התחכם רבן של כל הנביאים לבוא למקור מחצב נשמותיהם אולי משם יוכל להעלותם ולתקנם וכו', הם היו רשעים בתכלית הרשעות, וכשהבינו זאת אמרו 'לא נעלה', אין רצוננו להיות לנו עלייה, והבן'.

הנה מבואר גם בדברי קדשו כי דתן ואבירם ברוע מעלליהם קלקלו אפילו את לימוד הזכות שביקש משה רבינו ללמד עליהם ולתקן את שורש נשמתם, וכתרו עצמם מתוך הקהל.

הזכרת דתן ואבירם - אות על תיקונם

לעומת זאת, כתב רבינו החתם סופר זיע"א (ידרשות חתם סופר ח"ב, דרוש לכ"ז אלול תפ"ח), כי עצם הדבר שנענשו דתן ואבירם יחד עם כל עדת קורח על דרך פלא ומופת

בדומה לזה אמר בלעם הרשע על עצמו (שם כד ג-ד): "נָאֵם בְּלָעַם בְּנֹו כְּעֹר וְנָאֵם הַגִּבֹּר שְׁתָּם הָעֵינִי: נָאֵם שְׁמִיעַ אֶמְרִי א-ל אֲשֶׁר מִחֲזֶה שֶׁ-דִּי יִחְזָה נֶפֶל וְגִלּוֹי עֵינָיִם". כי הבין גם הוא שבעיניו תלוי הכל.

וכן אמר משה רבינו לחותנו (שם י לא): "אֵל נָא תַעֲזֹב אֶתְּנוּ עַל כֵּן יִדְעַתְּ חֲגֻלְתּוֹ בַּמִּדְבָּר וְהִיִּית לָנוּ לְעֵינָיִם".

בין נדב ואביהוא לדתן ואבירם

הרי לנו שני צידי המטבע: מן העבר האחד עומדים נדב ואביהוא, אשר דבקו בצד הקדושה כל כך עד שניטלה מהם הבחירה ולא יכלו כלל לעשות רע, וזהו בחינת 'אשר לא צוה ה', כי לא היו צריכים לציווי כי אם כדי לידע מה יעשו ואת הדרך ילכו בה. וכפי שנתעלו כל בני ישראל למדרגה זו במעמד הר סיני כאשר הקדימו נעשה לנשמה - כך החזיקו נדב ואביהוא בדרגה זו חודשים רבים לאחר מכן, כי היו קדושים ומרוממים כל כך, עד אשר לא ראו כל פגם בזה שהיו אוכלים ושותים בשעת גילוי השכינה, כי לא הרגישו שום פנייה ושמשן חטא באכילתם.

ומן העבר השני, הרחוקים מהם ביותר היו דתן ואבירם.

ובאמת ישנו דמיון ביניהם גם בשמותיהם, כי בשם 'נדב' ובשם 'דתן' ישנן אותיות ד' ונ', רק אותיות ב' ות' נתחלפו בהם. והשמות 'אביהוא' ו'אבירם' פותחים שניהם ב'אב', אלא שאות ת' משמו של דתן ומ' האחרונה בשמו של אבירם מצטרפות יחד ל'מת' רח"ל, ואילו אות א' שבסוף שמו של אביהוא ואות ב' אצל נדב הן האותיות שבהן נתן הקדוש ברוך הוא את התורה וברא את העולם - 'אנכי ה' אלקיך', ו'בראשית ברא אלקים'. וכפי שדרשו התינוקות (שבת קד), כי אל"ף ב"ת הוא אל"ף בינה'.

דבר זה נרמז לו למשה רבינו כאשר נצטוו מפי הגבורה לילך ולשוב מצרימה, ונאמר לו (שמות ד טז) "לֵךְ שָׁב מִצְרָיִם כִּי מָתוּ כָּל הָאֲנָשִׁים הַמִּבְקָשִׁים אֶת נַפְשִׁיךָ", ואמרו חז"ל (מדרים סד, הובא ברש"י שם) כי זהו רמז לדתן ואבירם שנעשו עיניים, ועניי חשוב כמות. הרי שבחינת המיתה מצויה היתה אצלם מאז ומעולם, ורשעים בחייהם קרויים מתים (ראה ברכות יח), ואילו נדב ואביהוא דבקו בתורה ובבורא העולם.

בין עיני העדה לעיני האנשים

אלו היו שני הקצוות בעם ישראל, ומשה רבינו אשר ביקש לפעול לבלתי ידח ממנו נדח, רצה לסייע לדתן ואבירם לעלות מתוך המדמנה, והלך אצלם בענוה ולהורות דרך תשובה. אולם רשעים הללו ראו ולא לקחו מוסר, ואמרו לו בחציפות 'עיניי האנשים הם תנקר' - האם תבוא עימנו בבחינת 'עיני העדה', עינים המסתכלות כלפי מעלה ומביטות בשורשן של דברים להמתיק הדינים בשורשם, וגם את הפועלים בעיניהם לרעה בעין רעה, האם זאת תבקש לתקן - 'לא נעלה'. באותה שעה כבר לא היו נדב ואביהוא בין החיים, והמתו לשעת הכושר להתעבר עם נשמתו של פנחס, ורק לאחר מכן כאשר נעשה אליהו, אשר תיקן תיקון גדול בשתי העינים - אז יכלו גם דתן ואבירם לבוא לתיקונם בשני הפרים שהועלו בהר הכרמל.

זה סוד דברי רבינו החתם סופר זיע"א (תורת משה ויקרא, פרשת אחרי מות) שכתב כי בנדב ואביהוא שלטה העין. כי כוחה הגדול של העין נתגלה על ידם בזמן שעמד אליהו הנביא בהר הכרמל וקרא לפני ה' (מלכים א יח ז) "עֲנֵנִי ה' עֲנֵנִי וְיִדְעוּ הָעַם הַזֶּה כִּי אַתָּה ה' הָאֱלֹקִים", ונענה לו הקדוש ברוך הוא לתפילתו. "ענני" מלשון 'עין', ופעמיים 'ענני' כנגד שתי עינים, ומשום כך ענו העם ואמרו פעמיים 'ה' הוא האלקים'.

יהי רצון שנזכה במהרה לבואו של אליהו הנביא המבשר, מה נאוו על ההרים רגלי מבשר משמיע שלום מבשר טוב משמיע ישועה אומר לציון מלך אלוהיך, הוא פנחס שהובטח לו 'הנני נותן לו את בריתי שלום', ותחייתה עיניו בשובר לציון ברחמים.

עדת מרעים, אשר היתה תהילתו בקהל חסידיו שהלכו בדרכו הרעה והעקומה, על כן נעשו אלו התלמידים לנביאי הבעל, והם שהעלוהו לעולה על גבי מזבח הבעל.

עבודת אליהו בהר הכרמל - מעין עבודת יום הכפורים

ונראה למצוא רמז לענין זה גם בפסוק (ויקרא יז ז) "וְלֹא יִזְבְּחוּ עוֹד אֶת זִבְחֵיהֶם לְשִׁעִירִם". פשוטו של מקרא עוסק באיסור שחיטת קדשים בחוץ, הנועד למנוע הקרבה לעבודה זרה, אולם כבר רמז האבן עזרא (ויקרא טז ט) על הקשר שבין שני שעירי יום הכפורים לפסוק זה, והנה, גם ביום הכפורים מביאים ישראל שני שעירים, אחד לה' ואחד לעזאזל. ומכאן נוכל ללמוד דבר פלא גדול ועצום, כי עבודת אליהו בהר הכרמל אשר בה הביא שני פרים, אחד לה' ואחד לנביאי הבעל - היתה מעין עבודת הכהן הגדול ביום הכפורים, אשר בה נצטרפו הר' ה' והר העזאזל יחד לעשות תיקון גדול.

ואכן, דעת האבן עזרא עצמו (שם פסוק א) כי נכנסו נדב ואביהוא אל תוך קודש הקדשים, ומופלא הדבר כי אליהו שבא לתקנם עשה מעשה מעין עבודתם. וגם לדברי הרמב"ן (שם פסוק ב) שלא נכנסו שמה, מכל מקום, עצם הדבר שתלה הקדוש ברוך הוא את אזהרת אהרן שלא יבוא בכל עת אל הקודש, בפטירת שני בניו, מורה כי זהו סוד התיקון שנעשה בעבודה זו, כי באמת, דווקא תשוקתם הנוראה והנפלאה של נדב ואביהוא לבוא אל הקודש, עד כדי מאיסה בגוף ופריחת הנשמה

דתן היה בעל מח ועמד בפני עצמו, ואילו סוד כוחו של אבירם היה ביכולתו להשפיע על אחרים. ומשום כך גם כאשר נענשו ונבלעו באדמה, נזכר עונשו של דתן בלשון 'ותבלע דתן', כי עיקר עונשו היה במיתת עצמו, אולם על אבירם נאמר 'ותכס על עדת אבירם'

ממנו - היא שהעלתה את בני ישראל לדרגה זו שיוכל הכהן הגדול להיכנס לקודש הקדשים אחת בשנה ביום הכפורים. וכפי שאמר רבי ישמעאל כהן גדול, כי זכה במעמד זה לראות את כבוד ה' וכביכול לברך אותו (ראה ברכות ז).

וכמה נפלא הדבר, כי אותן התיבות הקדושות שענו כל העם ואמרו כאשר קידש אליהו הנביא שם שמים ברבים - ה' הוא האלקים, ה' הוא האלקים - הן אלו אשר בהן מסיימים אנו את סדר עבודתנו ביום הכפורים, ומקבלים אנו עול מלכות שמים בסיום תפילת נעילה באמירה קדושה זו.

מנגד, בפתח יום הכפורים מתירים אנו להתפלל עם העבריינים, כפי שלמדנו משה רבינו אשר ראה במראה הסנה כי גם הקוצים אינם כלים. וזהו שהכריזו העם כן דווקא כאשר קרבו הפרים שבהם נתגלגלו דתן ואבירם, כי מידת ה' הוא האלקים היא הנותנת שיעזור ה' לשבים ויקבלם אליו גם כאשר העמיקו סרה.

הכל תלוי בעינים

ומעתה, בין נבין את פשר מה שענו דתן ואבירם אחר שהתריסו כלפי משה על כי משתתר הוא עליהם כביכול, ואמרו (במדבר טז יד) "אָף לֹא אֵל אֶךְ זָבַת חֶלֶב וְדָבַשׁ הִבִּיאָתָנוּ וְתָתַן לָנוּ נִחְלֵת שָׂדֶה וְנָכְרָם הָעֵינִי הָאֲנָשִׁים הָהֵם תִּתְּקֵר לֹא נַעֲלֶה". על מה הכריזו 'לא נעלה', על כך שלא ינקר משה את עיניהם. כי הבינו גם הם את האמור כאן, שהכל תלוי בעינים, הן לפגם חלילה והן לתיקון כנרצה.

- גרם תיקון מה בשבילם, כי על ידי זה הוזהרו בני ישראל לקחת מוסר וללמוד מעונשם שלא לשוב לכסלה עוד. וראיה לדבר, כי הנה במשנה תורה שב משה רבינו והזכיר את שמם בתוך תוכחתו לישראל, ואמר (דברים יא ז): "וְאֲשֶׁר עָשָׂה לְדָתָן וְלָאֲבִירָם בְּנֵי אֶלְיָאֵב בֶּן אֲוֹבֵן אֲשֶׁר פָּצְתָה הָאָרֶץ אֶת פִּיהָ וַתִּבְלַעַם וְאֶת בְּתִיהֶם וְאֶת אֶהֱלִיהֶם וְאֶת כָּל הַיְקוּם אֲשֶׁר בְּרִגְלֵיהֶם בְּקֶרֶב כָּל יִשְׂרָאֵל", ולאחר מכן אמר (שם פסוק ז) "כִּי עֵינֵיהֶם הָרְאָה אֶת כָּל מַעֲשֵׂה ה' הַגָּדֹל אֲשֶׁר עָשָׂה", וממילא (פסוק ח) "וְשִׁמְרָתֶם אֶת כָּל הַמִּצְוָה אֲשֶׁר אֲנִי מֵצִוְנָה הַיּוֹם". הרי מבואר כי מבליעת קורח ועדתו יבואו ישראל לשמור את כל המצוה.

ומסיים החתם סופר: "וזה עושה הקדוש ברוך הוא לרשעי ישראל לבל ידח ממנו נדח לגמרי, כי אף על פי שרשעים הם מכל מקום ממעי קדוש דת ישראל יצאו, ודת צדיקים יעמוד לעולם".

אימתי יכלו דתן ואבירם לבוא ליד תיקון

על פניו, נראה כי שתי דעות ישנן כאן, דעת האור החיים הקדוש וסייעתו שנכתרו דתן ואבירם לגמרי, ודעת החתם סופר והמפרשים כדעתו כי היה תיקון לנשמותיהם.

אך באמת אלו ואלו דברי אלקים חיים, ואין כאן מחלוקת. כי בוודאי באותה שעה שנבלעו דתן ואבירם באדמה, לא היה אפשר למצוא בהם שום חלק טוב, ולא פנה ה' אל מנחתם, כי הוגדשה סאתם ולא הועיל להם תיקון, ואינם כקורח ובניו אשר רוח הקדוש הטעתם, ובה שניעו התקדש שמו יתברך בעולם. אך דתן ואבירם הוצרכו לתיקון ארוך וקשה שנמשך דורות רבים, ורק לאחר ארבעים שנה הזכירים משה רבינו, אשר היה בזה רק תחילת תיקון ולא יותר.

אדם ובהמה

וכבר נודע מה שאמרו רבותינו המקובלים זיע"א (ראה שער הגלגלים) על הפסוק (איוב לג כט) "הֵן כָּל אֵלָה יִפְעַל א-ל פְּעָמָיִם שְׁלוֹשׁ עָם גִּבֹּר", כי לפעמים ימצא שלא יוכל האדם למצוא תיקון, ונגזר עליו להתגלגל בבעלי חיים. ואכן רק על ידי פנחס זה אליהו, כאשר התעלה למעלה כה גבוהה, ניתן מקום לתיקונם של דתן ואבירם בגלגולם כפרים הללו, שהוקרבו אחד לשם הבעל ואחד לשם ה', אך מבין שניהם נתקדש שמו יתברך ברבים.

ואמנם, גם תיקון זה לא נעשה באורח מישור, אלא הוראת שעה היתה להקריב קדשים בחוץ, ולעבור על ציווי הכתוב (ויקרא יז ז) "וְלֹא יִזְבְּחוּ עוֹד אֶת זִבְחֵיהֶם לְשִׁעִירִם". וכבר נרמז הדבר בברכת הקדוש ברוך הוא ליעקב אבינו (בראשית לה יא) "גוֹי וְקָהֶל גּוֹיִם יִהְיֶה מִמֶּךָּ", וכפי שהביא רש"י שם זל"ה: "שעתידים בניו להקריב איסור במות כגוים בימי אליהו". אך על כל פנים, בכח המעשה הגדול אשר נעשה באותה שעה, ונתגלגל קידוש שם שמים על ידי דתן ואבירם - נמצא להם התיקון.

מעתה יש לומר, כי מה שכתב רבינו האור החיים הקדוש שאין להם תיקון, כוונתו לתיקון כאדם, אולם כבהמה יכלו למצוא תיקון. ובדומה לזה מצינו בבלעם הרשע, אשר ביקש (במדבר כג י) "תַּמְתָּ נִפְשִׁי מוֹת יִשְׂרָאֵל וְתָהִי אַחֲרֵיָי כְּמֹהוּ" ורצה לחיות כל חייו כגוי אך לבסוף למצוא תיקון ולמות כיהודי, אך לא עלתה בידו ונגזר עליו כי אין לו חלק לעולם הבא (ראה סנהדרין צ. ז) ועם כל זאת מצינו בדברי רבותינו המקובלים (ראה אור החיים במדבר כג י) כי מצא בלעם לבסוף את תיקונו על ידי שנתגלגל בחמורו של רבי פנחס בן יאיר. הרי מבואר גם כאן, כי אין דומה תיקון הנעשה באדם לתיקון הנעשה בגלגול בהמה, וכללים אחרים יש בזה.

נמצא אם כן, כי כאשר אמרו דתן ואבירם 'לא נעלה', אכן גרמו לעצמם שלא יהיה להם תיקון כבני אדם, וכדברי רבינו האור החיים הקדוש. אולם את התיקון כבעלי חיים לא הפסידו. ועל כן נשלם תיקונם בשני הפרים שהובאו לאליהו הנביא. ובהיות אבירם מנהיג